

Τα σχέδια κατά την Οθωνική περίοδο (1833-1862)

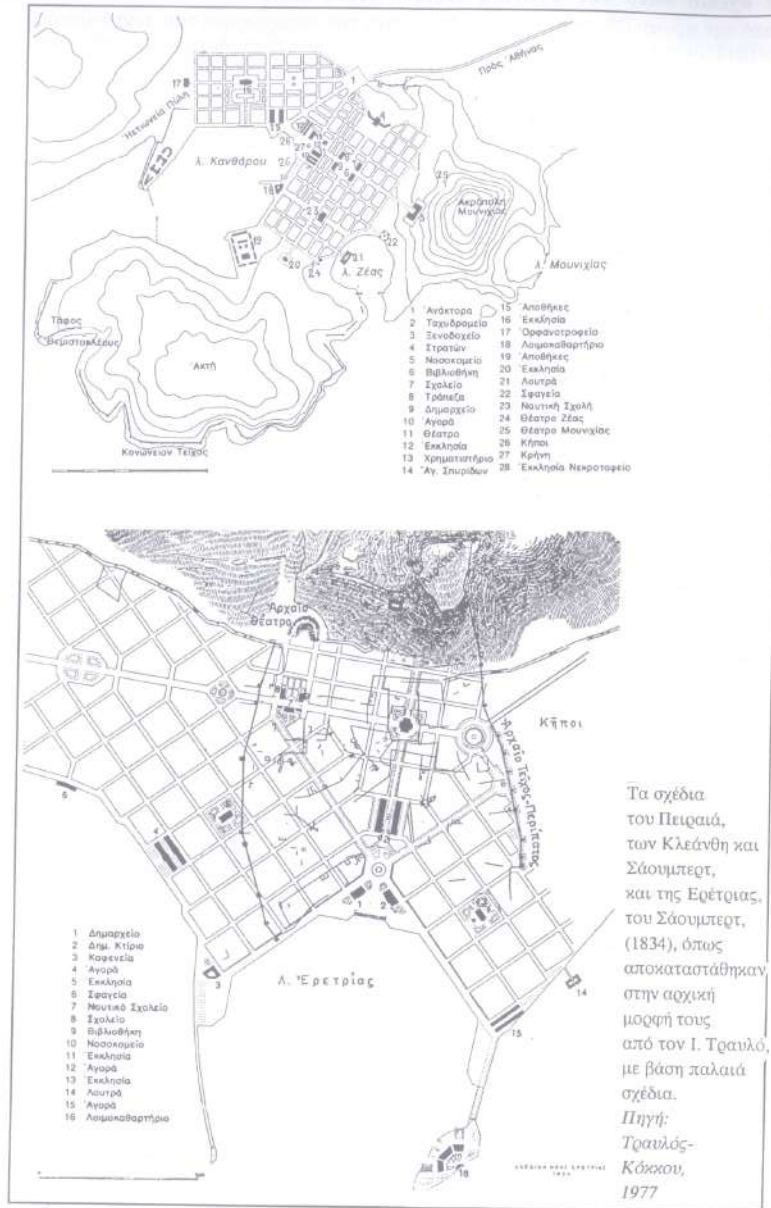
Κατά την πρώτη Οθωνική περίοδο, δηλ. μέχρι την παραχώρηση του συντάγματος του 1843, οι σχεδιαστικές κατευθύνσεις της εποχής του Καποδίστρια εκφράζονται με μεγαλύτερη καθαρότητα και τεχνική πληρότητα. Η βασική ιδεολογική τοποθέτηση του σχεδιασμού όχι μόνο δεν αμφισβητήθηκε, αλλά ενισχύθηκε και υποστηρίχθηκε θεσμικά. Επί πλέον των ήδη διατυπωμένων γενικών αρχών και στόχων, ειδικότερες παράμετροι ρίχνουν το βάρος τους στο σχεδιασμό των ελληνικών πόλεων:

- * Συμβολική αξιοποίηση της αρχαιοελληνικής κληρονομιάς: η σύλληψη της χάραξης παίρνει υπ' όψη της και αξιοποιεί τη ύπαρξη ευρημάτων από την κλασική αρχαιότητα.
- * Χωροθέτηση της βασιλικής κατοικίας στη σύγκλιση σημαντικών αξόνων της πόλης, κατά το πρότυπο των χαράξεων στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, έδρες απολυταρχικής εξουσίας. Βασιλικές κατοικίες προβλέπονταν όχι μόνο στην Αθήνα, αλλά και στις νέες πόλεις του Πειραιά και της Σπάρτης, στην Κόρινθο, απόγονο της ένδοξης αρχαίας πόλης, και, πιθανώς, στη Θήβα και τα Μέγαρα, κατά τρόπο ώστε να αναφέρονται στη βασιλική εξουσία έστω και εν απουσία της (Mumford 1966, 441: "royal power in absentia").

Τα σχέδια των πόλεων φθάνουν σε επίπεδα τεχνικής και καλλιτεχνικής αρτιότητας που δεν επιτυγχάνονται ξανά μέχρι το τέλος του αιώνα.

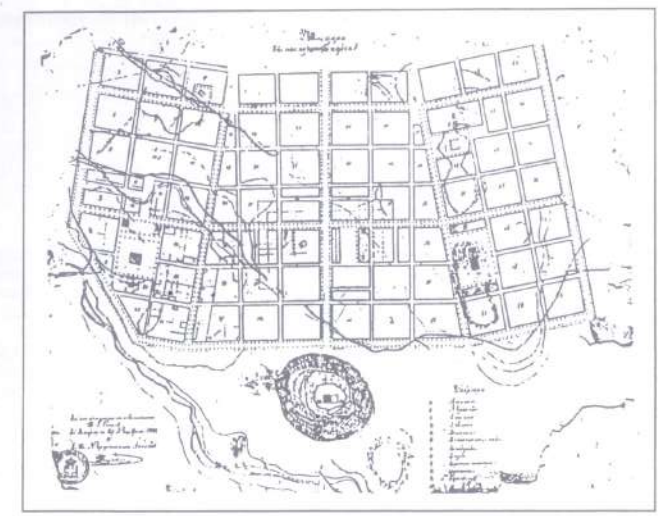

Κόρινθος.
Σχέδιο του
Σάουμπερτ (1836).
Στο επάνω μέρος του
σχεδίου η βασιλική
κατοικία
Πηγή:
Hastaoglou-Martiniδis, 1992

Τα αρτιότερα σχέδια της περιόδου: πόλεις κοντά σε ομώνυμους τόπους της κλασσικής Ελλάδος

- * Αθήνα 1832
- * Πειραιάς 1834, νέα πόλη, σχέδιο των Κλεάνθη και Σάουμπερτ
- * Ερέτρια 1834, νέα πόλη, σχέδιο του Σάουμπερτ
- * Σπάρτη 1834, νέα πόλη, σχέδιο πιθανότατα του αρχιτέκτονα Φρ. Στάουφερτ, τότε μηχανικού της πόλης των Αθηνών
- * Θήβα 1835, πιθανώς του Σάουμπερτ
- * Κόρινθος 1836, του Σάουμπερτ.

Η νέα πόλη Σπάρτη (1882). Πρώτο σχέδιο 1834, πιθανώς από τον Στάουφερτ.

Τα σχέδια του Πειραιά, των Κλεάνθη και Σάουμπερτ, και της Ερέτριας, του Σάουμπερτ, (1834), όπως αποκαταστάθηκαν στην αρχική μορφή τους από τον Ι. Τραυλό, με βάση παλαιά σχέδια. Πηγή: Τραυλός-Κόκκου, 1977

Άλλα συνολικά σχέδια:

- * Νέο Ηράκλειο (Αττικής) 1834, Ερμούπολη 1837 (του φον Βάιλερ), Μεγαλόπολη 1837, Αδάμος Μήλου 1837, Κάρυστος 1842, Λουτράκι 1843, Υπάτη 1843.

Σχέδια με "διαρρυθμίσεις" του υφιστάμενου αστικού ιστού:

- * Ναύπλιο 1834 (από Γερμανούς τεχνικούς), Μέγαρο 1834 (του Σάουμπερτ), Χαλκίδα 1835, Αίγιο (παλιό τμήμα) 1836, Μονεμβασιά 1836, Ναύπακτος 1838, Αγρίνιο 1838, Λιβαδιά 1842, Ιστιαία 1842, Κορώνη 1842, Μεσολόγγι 1845 (ορισμένα περιλαμβάνουν και κάποιες επεκτάσεις)

Επεκτάσεις:

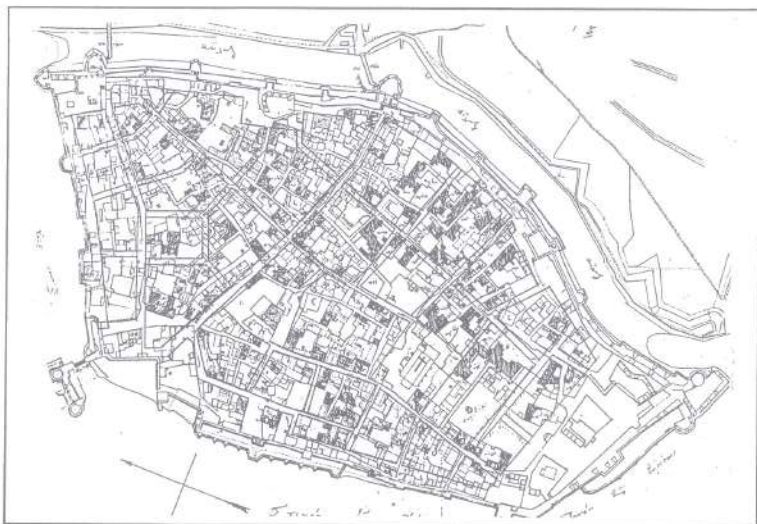
- * Ναύπακτος 1838 (μεγάλη επέκταση και τροποποίηση του παλιού τμήματος).

Συνολικά εγκρίθηκαν 17 νέα σχέδια μέχρι το 1843. Το κενό που άφησε η αποχώρηση των ξένων τεχνικών γίνεται εμφανές στη συνέχεια: στα επόμενα 11 χρόνια εκπονούνται 9 σχέδια και μόνο από το 1860 η παραγωγή των σχεδίων αποκτά κανονικό ρυθμό. Τα σημαντικότερα σχέδια μέχρι την πτώση του Όθωνα είναι τα εξής, κατά χρονολογική σειρά: Μεσολόγγι 1845, Γαύριο Άνδρου 1849,

Λευκάδα 1849, Ωρεοί 1852, Αμφιλοχία 1856, Λαμία 1858, Κόρινθος 1858 (μετά τους σεισμούς του 1858, σχέδιο Παν. Κάλκου), Καλαμάκι 1860 (μετά τους σεισμούς του 1858), Κατάκωλο 1861 (νέος οικισμός) Λάρισα 1861 (νέος οικ.), Πύργος 1862.

Γενικές παρατηρήσεις για το είδος των επεμβάσεων

Η μελέτη των σχεδίων αποκαλύπτει την προσήλωση στο σαφή και ομολογημένο στόχο που προαναφέρθηκε: οι ελληνικοί οικισμοί θα πρέπει να μετασχηματισθούν σε πόλεις εύτακτες και ευνομούμενες, ανοιχτές σε όλες τις πληθυσμιακές ομάδες και κατάλληλα εξοπλισμένες με πλατείες, λεωφόρους, αλλέες, προκυμαίες ... για κάθε είδους συλλογικές εκδηλώσεις που πηγάζουν από τις νέες θρησκευτικές, πολιτικές και κοινωνικές ελευθερίες. Ωστόσο, το τελικό αποτέλεσμα ποικίλλει, καθώς ο χώρος που προϋπήρχε επιβάλλει τους δικούς του περιορισμούς και υπαγορεύει διαφορετικούς χειρισμούς

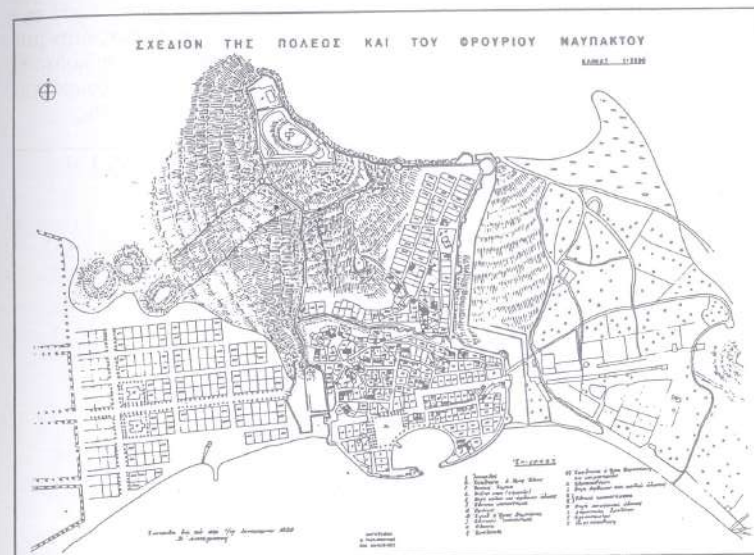
Το σχέδιο της Χαλκίδας (1840). Πρώτη έγκριση σχεδίου 1835. Πηγή: Κοκκίνης-Γκίκας 1974

* Σε ορισμένες -λίγες- περιπτώσεις, όπου ο ιστός διασώθηκε σχεδόν άθικτος, όπως στη Μονεμβασιά ή στη Χαλκίδα (που παραδόθηκε από τους Τούρκους το 1833), οι επεμβάσεις περιορίζονται στις απολύτως απαραίτητες διαπλατύνσεις για να εξασφαλιστεί η άνετη κυκλοφορία και η δημιουργία μικρών ελεύθερων χώρων. Σε άλλες περιπτώσεις, μέσα στο ακανόνιστο δίκτυο των στενών δρόμων εξασφαλίζεται κάποια ορθογωνική πλατεία, όπως στη Λιβαδιά, όπου η επέμβαση συνίσταται ακριβώς και μόνο στη δημιουργία μίας πλατείας και των οδών πρόσβασης.

* Στην Τρίπολη, η κατεστραμμένη πόλη γεννά προοπτικές για ριζικό επανασχεδιασμό: είναι εύγλωττο το πρώτο σχέδιο των Γκαρνό-Βούλγαρη, με τις συμμετρικά τοποθετημένες πλατείες, που θυμίζει το αρχικό σχέδιο του νέου

τμήματος της Πάτρας. Ωστόσο, το καθεστώς ιδιοκτησίας γης αναγκάζει σε συμβιβασμούς, που αλλάζουν την αρχική ιδέα μέχρι μη αναγνωρίσεως (Τσακόπουλος 1985: 321).

* Μεταξύ των δύο αυτών κατηγοριών, της ελάχιστης επέμβασης ή του πλήρους επανασχεδιασμού, κινούνται τα σχέδια για την πλειονότητα των προϋφισταμένων οικισμών, τα οποία επιχειρούν να αλλάξουν ριζικά τις "τουρκοπόλεις" της Παλαιάς Ελλάδος με διευθετήσεις ιστών και κατεδαφίσεις κτιρίων, όπως στο παλιό τμήμα της Πάτρας, στην Τρίπολη, την Κορώνη, το Μεσολόγγι, και πολλές άλλες. Στο Ναύπλιο, οι οικοδομές αποκαθαίρονται στο αρχιτεκτονικά στοιχεία της εντόπιας παράδοσης που θεωρούνται οθωμανικά: τα σαχνισιά των κατοικιών αφαιρούνται από τον Καποδίστρια, καθ' υπόδειξη του Βούλγαρη, υποτίθεται για τον καλύτερο εξαερισμό της πόλης και την αντιμετώπιση των επιδημιών¹².

Ναύπακτος: αντίγραφο του σχεδίου του 1838.

* Σε επεκτάσεις οικισμών, όπως στο Αίγιο, τη Μεθώνη, ή το νέο τμήμα της Πάτρας, οι νέες χαραξες εισάγονται ανεμπόδιστα. Οι διαφορές παλιού - καινούριου φαίνεται ανάγλυφα σε συνολικά σχέδια που απεικονίζουν την επέκταση πλάι στο ιστορικό τμήμα, και όταν ακόμη αυτό αλλάζει επίσης σε κάποιο βαθμό, όπως στο Άργος, τα Μέγαρα και τη Ναύπακτο.

¹² Αυτό δεν σημαίνει ότι επιδημίες δεν υπήρχαν: ετοιμόρροπες κατοικίες, σαρφοί σκουπιδιών και μπάζον και η απόφραξη των υπονόμων της πόλης ("βροβαρώδεις οδοί"), συνετέλεσαν ώστε να ενοχλήσει επιδημία πανούκλας το 1828 (Δωροβίνης, 1985: 289-293). Πάντως, η επιθυμία να απαλειφθούν τα ίχνη μιας ξένης κυριαρχίας από τον αστικό χώρο δεν ήταν κάτι πρωτοφανές, ούτε μόνο ελληνικό φαινόμενο. Στη Σερβία και τη Βουλγαρία, η αντίστοιχη δραστηριότητα μετά την απελευθέρωση από την Τουρκική κατοχή πήρε τη μορφή συστηματικής επιχειρήσεως (Υερολύμπος, ό.π.). Στη Βαρκελώνη, το σχυρό Ciudadella, σύμβολο της γαλλικής καταπίεσης, κατεδαφίστηκε στα μέσα του 19ου αι. για να δώσει τη θέση του στο ομώνυμο πάρκο.